

В.С. КАХНИЧ

Володимир Степанович Кахнич, кандидат юридичних наук, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ТА ВНЕСОК СТАНІСЛАВА СЕВЕРИНОВИЧА ДНІСТРЯНСЬКОГО В ЦЕЙ ПРОЦЕС

Розвиток цивільного права як наукового напрямку наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. у Львівському університеті був зумовлений потребою розробки цивільного кодексу Австрії. Зокрема, 1790 р. було створено придворну комісію в законодавчих справах, яку очолив Карл Мартіні. Вона мала працювати над розробкою кодифікаційних актів у цивільному та кримінальному праві Австрії, доопрацювати цивільний кодекс Австрії 1786 року. До цього процесу як відомий цивіліст був залучений і Бальтазар Борзага. Доопрацьовано було, приміром, положення розділів про дію законів у часі, про обов'язки суддів, про права позашлюбних дітей. У 1797 р. доопрацьований кодекс під назвою Цивільного кодексу для Західної Галичини було запроваджено в Західній і Східній Галичині. Після його прийняття припинило дію польське феодальне цивільне право¹.

Погляди іншого цивіліста, що працював на юридичному факультеті Львівського університету, – Карла Йозефа фон Гютнера, відображає цивільний кодекс Австрії 1812 року². Зокрема, у цьому кодексі йшлося про роль державної прокуратури Галичини у розгляді цивільних прав громадян (щодо розірвання шлюбів, встановлення опіки над недієздатними особами тощо), а також про повноваження Галицької фінансової прокуратури щодо захисту нею майнових інтересів держави³.

Як зазначають дослідники, австрійське право розвивалось під впливом німецького права, а також французького правотворчого досвіду, зокрема, норм цивільного кодексу Франції 1804 р. («Кодексу Наполеона»). Джерелами Австрійського цивільного кодексу 1812 р. стали також пандектне право (римське право, пристосоване до нових умов життя), цивільне уложення Пруссії 1794 р. та право деяких австрійських провінцій. Змістом Австрійського цивільного кодексу було насамперед загальне цивільне право, що стосувалося «всіх осіб і речей». У Кодексі було розглянуто питання сімейного та опікунського права (особисті права, права подружжя, права батьків та дітей, права опікунів і сиріт), майнового права (право власності, право застави, право на відшкодування шкоди, право на задоволення позову), особистого та майнового права (затвердження, зміна й скасування прав і обов'язків, давність та прострочення тощо). У сімейному праві було збережено церковний шлюб. Австрійський цивільний кодекс 1812 р. зберігав чинність (з деякими поправками) до розпаду Австро-Угорщини. Варто зазначити, що 1917 р. було утворено парламентську комісію на чолі з Станіславом Дністрянським, яка мала виробити пропозиції щодо удосконалення кодексу 1812 року. Однак її напрацювання не було впроваджено у практику через розпад імперії Габсбургів⁴.

В останній чверті XIX – у першій третині XX ст. у Львівському університеті існувало декілька наукових шкіл цивілістів: окремі школи цивільного права та цивільного процесу, які ми згрупували в науковий напрям «Цивільне право та процес».

В останній чверті XIX ст. цивільне право та процес у Львівському університеті досліджували Олександр Огоновський, Маврицій Кабат, Едвард Рітгнер, Август Баласітс, Ернест Тілл, Станіслав Дністрянський, Володимир Вергановський.

Українець Олександр Огоновський (1848–1891 рр.) габілітувався у 1874 році. Він обіймав посаду суплента (1872–1873 рр.), приват-доцента (1873–1877 рр.), надзвичайного професора (1877–1882 рр.), звичайного професора австрійського приватного та цивільного права з українською мовою викладання (з 1882 р.). Плідно працював як науковець, є автором праць «Про природні зобов'язання» (1890 р.) та «Право облігаційне і спадкове» (1897 р.)⁵.

Маврицій Кабат (1814–1890 рр.) викладав у Львівському університеті до 1883 року. Він також був вихованцем юридичного факультету Львівського університету, який закінчив 1838 році. Згодом М. Кабат займався адвокатською практикою. У 1867–1870 рр. він обіймав посаду надзвичайного, а в 1870–1883 рр. – звичайного професора Львівського університету. Серед його наукових праць – ґрунтовні дослідження «Судовий розгляд дріб'язкових питань» («Postępowanie sądowe w sprawach drobiazgowych») (Львів, 1873 р.) та «Закон про судовий розгляд» («Ustawa o postępowaniu sądowym») (Львів, 1880 р.)⁶.

Едвард Рітгнер (1845–1899 рр.) закінчив юридичний факультет Львівського університету (1868 р.), у 1870 р. захистив докторську роботу з права, а через три роки одержав габілітацію. У колі наукових інтересів Е. Рітгнера – канонічне, цивільне та приватне австрійське право. У 1872–1874 рр. він був суплентом, а від 1874 р. до 1886 р. – професором юридичного факультету. Серед наукових праць Е. Рітгнера найбільшу увагу привертають двотомник «Католицьке канонічне право» («Prawo kościelne katolickie») (Львів, 1877–

1879 рр.), «Цивільні шлюби в історичному розвитку» («Śluby cywilne w historycznym rozwoju») (Львів, 1879 р.) та «Вступ до австрійського приватного права» («Wstęp do austriackiego prawa prywatnego») (Львів, 1880 р.)⁷.

Майбутній відомий юрист і коментатор законодавства Август Баласітс (1844–1918 рр.) закінчив юридичний факультет Львівського університету, у 1868 р. одержав ступінь доктора права, а 1873 р. габілітувався з цивільного права та процесу. Свою кар'єру А. Баласітс починав працівником Державної скарбниці і лише 1880 р. розпочав викладацьку діяльність: надзвичайний професор (1880–1886 рр.), звичайний професор (1886–1915 рр.) цивільного права та процесу Львівського університету. У 1888–1893 рр. для студентів юридичного факультету А. Баласітс викладав також фінансове право. Наукові погляди А. Баласітса відображено насамперед у праці «Дослідження цивільного процесу» («Studja nad procesem cywilnym») (Львів, 1886 р.). Учений відомий також як один із засновників видання «Przegląd Sądowy i Administracyjny» (1876 р., з 1892 р. – «Przegląd Prawa i Administracji»). Будучи викладачем Львівського університету, А. Баласітс брав участь у дискусіях щодо нового цивільно-процесуального кодексу Австро-Угорської імперії, прийнятого 1895 року. Серед найвідоміших учнів А. Баласітса можна назвати Каміля Стефка⁸.

Ернест Тіллер (1846–1926 рр.) навчався на юридичному факультеті Львівського університету (з 1865 р.). У 1871 р. здобув ступінь доктора права, а 1879 р. габілітувався з австрійського цивільного права. Спочатку Е. Тіллер викладав право у Вищій рільничій школі в Дублянах, Лісовій школі, працював у судових інстанціях. У 1885 р. він зайняв посаду суплента цивільного права на юридичному факультеті Львівського університету. У 1888 р. Е. Тіллер став титулярним професором, у 1895 р. – надзвичайним професором, а у 1905 р. – звичайним професором на кафедрі цивільного права Львівського університету.

Зазначимо, що після того, як з посади викладача сімейного та канонічного права 1886 р. пішов Е. Рітнер, а 1891 р. помер професор цивільного права О. Огоновський, професор Е. Тіллер залишився єдиним викладачем австрійського цивільного права у Львівському університеті. Він розпочав дослідження всієї системи австрійського цивільного права: власне австрійського цивільного права, майнового права, договірного права, зобов'язального права, сімейного права, права правонаступництва, закону про конкуренцію (праці початку 1900-х рр.). Додамо, що 1921 р. його призначили почесним професором кафедри цивільного права Університету Яна Казимира у Львові. За час своєї багаторічної праці у Львівському університеті Е. Тіллер заснував Львівську школу цивільного права. Він – автор понад 200 праць, зокрема, чотиритомного дослідження «Австрійське приватне право» («Prawo prywatne austriackie») (Львів, 1884–1904 рр.)⁹.

Е. Тіллер одним із перших у польській юридичній науці звернув увагу на права винахідників. Адже, за словами дослідників, наприкінці XIX – на початку XX ст. «особисті немайнові права винахідників не виділялися, у центрі уваги були матеріальні інтереси. У цьому розумінні авторське право за розвитком випереджало патентне. Як зазначав Е. Тіллер, права винахідників мають суто майновий характер»¹⁰.

У статті «Про правове значення автомату» («O znaczeniu prawem automatu») Е. Тіллер дослідив таку новачку у правовому полі, як використання автоматів (встановлених на публічних площах, у ресторанах, на вокзалах). Оскільки у використанні автоматів бачимо результат спільної волі двох сторін, яка скерована на правовий ефект: пропозиція – від однієї сторони, прийняття – від іншої сторони, потім – елементи угоди¹¹, то такий правовий акт мав юридичну силу.

Один з найвідоміших українських юристів Станіслав Дністрянський (1870–1935 рр.) закінчив юридичний факультет Віденського університету, відтак навчався в Лейпцизі та Берліні. У 1894 р. С. Дністрянський здобув ступінь доктора права, а 1899 р. габілітувався на підставі праці «Про суть підрядного договору» («Das Wesen des Werklieferungsvertrages»). Із 1898 р. учений обіймав посаду приват-доцента, згодом – надзвичайного професора, а упродовж 1907–1918 рр. – звичайного професора австрійського цивільного права з українською мовою викладання Львівського університету. Водночас у 1907–1918 рр. С. Дністрянський був послом у Державній раді у Відні, а у 1917 р. – головою підкомісії з реформи цивільного права в палаті послів австрійського парламенту. Науковими інтересами С. Дністрянського були цивільне та конституційне право, він навіть створив власну концепцію держави та права. С. Дністрянський працював також над створенням та унормуванням української юридичної термінології. Ученого можна назвати основоположником національно-державницького напрямку в українській політології, автором політичної концепції української держави. Серед його праць – «Австрійське право облігаційне», «Родинне право», «Загальна частина цивільного права», «Полагоді шкоди з огляду економічного і соціального». С. Дністрянський був ініціатором створення Товариства українсько-руських правників¹².

Отже, цивільне право як науковий напрям розвивалось у Львівському університеті з 1784 року. Серед учених-цивілістів були такі відомі персони, як: Б. Борзага, Е. Тіллер, В. Вергановський, А. Пфлегер, Й. Вінівартер, І. Грасль, К. Гюттнер, О. Огоновський, А. Баласітс, Е. Рітнер, М. Кабат, О. Лопушанський, А. Горак, Ф. Маркста, С. Дністрянський та інші. Багато хто із зазначених вище осіб поєднували наукову роботу з практикою, що таким чином давало можливість передавати свої знання та вміння спеціалістам, які займались юридичною практикою. Той досвід був життєво необхідним для державних службовців та практикуючих юристів.

¹ *Кахнич В.С.* Юридична освіта та наука у Львівському університеті (1661–1939): моногр. / Володимир Кахнич. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С. 44–45.

² Редзік А. Гюттнер (Hüttner) Карл Йозеф фон / А. Редзік // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. / вид. рада : І.О. Вакарчук (голова), М.В. Лозинський (заст. голови), Р.М. Шуст (заст. голови), В.М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 1 : А–К. – С. 399; *Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzyński. – Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. – Cz. 1. – S. 251–276.*

³ Кахнич В.С. Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австрії та Австро-Угорщини / В.С. Кахнич // Вісник Львівського університету. – 2010. – Вип. 50. – С. 66–68. – (Серія «Юридична»); Панич Н. Цивільний кодекс Австрії 1812 р. та його застосування на території Галичини / Н. Панич // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 47. – С. 54. – (Серія «Юридична»).

⁴ Бойко І. Місце і роль кафедри цивільного права та процесу у структурі юридичного факультету / І. Бойко, В. Косак, В. Кахнич // Історико-правовий часопис: науковий журнал / упоряд. О. Крикунов. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. – № 1 (9). – С. 3–4.; Кульчицький В. Джерела, структура, основні положення Австрійського цивільного кодексу 1811 р. / В. Кульчицький, І. Левицька // Вісник Львівського університету. – 2009. – Вип. 48. – С. 46–51. – (Серія «Юридична»).

⁵ ДАЛО. – Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові. – Оп. 5. – Спр. 1395. Огоновський Александр, 115 арк.; ДАЛО. – Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові. – Оп. 6. – Спр. 254. Переписка с Министерством вероисповеданий и просвещения и др. материалы о присвоении Огоновскому Александру, Тьминскому Иосифу и др. звания доцента; 23 мая 1872 – 5 апреля 1873, 1–2 арк.; *Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzyński. – Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. – Cz. 2. – S. 50–120.*

⁶ Мельник М. Кабат (Kabat) Маврицій / М. Мельник, В. Швець, Н. Мішук // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. / вид. рада : І.О. Вакарчук (голова), М.В. Лозинський (заст. голови), Р.М. Шуст (заст. голови), В.М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 1 : А–К. – С. 572.

⁷ ДАЛО. – Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові. – Оп. 5. – Спр. 1623. Риттнер Эдвард, 104 арк.; *Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzyński. – Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. – Cz. 2. – S. 42–104.*

⁸ Редзік А. Балашич (Bálasits) Август Ервін / А. Редзік // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. / вид. рада : І.О. Вакарчук (голова), М.В. Лозинський (заст. голови), Р.М. Шуст (заст. голови), В.М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 1 : А–К. – С. 171.

⁹ ДАЛО. – Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 5, Спр. 1874. Тилль Эрнест (том I), 220 арк.; *Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzyński. – Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. – Cz. 2. – S. 222–224.*

¹⁰ Till E. O znaczeniu prawnem automatu / Ernest Till // Księga Pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacji jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego”. – Lwów : Nakładem Senatu Uniwersytetu Lwowskiego, 1900. – S. 6.

¹¹ Там само. – С. 7–9.

¹² Академік Станіслав Дністрянський. 1870–1935. Біобібліографія. – К., 1992. – С. 25; Редзік А. Дністрянський Станіслав Северинович / А. Редзік // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. / вид. рада : І.О. Вакарчук (голова), М.В. Лозинський (заст. голови), Р.М. Шуст (заст. голови), В.М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 1 : А–К. – С. 448; Стецюк П.Б. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст / П.Б. Стецюк. – Л., 1999. – С. 2–31.

Резюме

Кахнич В.С. Розвиток цивільного права у Львівському університеті та внесок Станіслава Севериновича Дністрянського в цей процес.

У статті досліджено розвиток науки цивільного права на юридичному факультеті Львівського університету та вклад деяких науковців, а саме Станіслава Севериновича Дністрянського та інших. Показано внесок представників цієї наукової школи у розвиток науки цивільного права. Висвітлено тенденції розвитку науки цивільного права та процесу на юридичному факультеті Львівського університету.

Ключові слова: цивільне право, юридичний факультет, Львівський університет.

Резюме

Кахнич В.С. Развитие гражданского права во Львовском университете и вклад Станислава Севериновича Днестрянского в этот процесс.

В статье исследовано развитие науки гражданского права на юридическом факультете Львовского университета и вклад некоторых ученых, а именно Станислава Севериновича Днестровского и других. Показан вклад представителей этой научной школы в развитие науки гражданского права. Освещены тенденции развития науки гражданского права на юридическом факультете Львовского университета.

Ключевые слова: гражданское право, юридический факультет, Львовский университет.

Summary

Kakhnych V. Stanislav Severyn Dnistrianskyi's Input to the Development of Civil Law at Lviv University.

The article considers the development of Civil Law science at the Law Faculty of Lviv University and contribution of some scholars, namely Stanislav Severyn Dnistrianskyi. The input of representatives of this scientific school in the development of Civil Law science was demonstrated. The development of Civil Law and Process, its tendencies at the Law Faculty of Lviv University are covered.

Key words: Civil Law, Law Faculty, Lviv University.